УДК 347.78
DOI https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-1/21

Санакаєва Ю.Є.
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ І СУМІЖНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Стаття присвячена дослідженню питання захисту авторських і суміжних прав. Воно розглядається у порівняльному аспекті. У цій роботі досліджуються дві країни – Україна та Сполучені Штати Америки. Аналізується рівень захисту авторських і суміжних прав із метою визначення певних шляхів для підвищення цього рівня в нашій країні.

У статті наголошується на актуальності вивчення цього питання через те, що розвиток сучасного суспільства призводить до значного зростання ролі інтелектуальної власності в науково-технічному прогресі багатьох країн. Зазначається також, що в українському законодавстві немає чіткого визначення понять «авторське право» та «суміжні права». Через аналіз нормативних актів і теоретичних матеріалів робиться висновок, що під авторським правом розуміється сукупність прав, які належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки, мистецтва, а під суміжним – особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності на виконання творів, а також фонограми, відеограми, програми організацій мовлення. Пропонується стисла характеристика змісту авторських і суміжних прав і видів їх порушень через дослідження українського законодавства. У статті визначаються способи цивільно-правового та кримінального захисту цих прав в Україні та США. Зазначається також той факт, що в Україні діє Українське агентство з авторських і суміжних прав, метою якого також є захист цих прав. Акцентується увага на реєстрації об'єктів авторських і суміжних прав, котра і в Україні, і в США є необов'язковою, але надає переваги тим, хто її застосовує. Зазначається перелік цих переваг, який не є вичерпним. Але такі переваги мають більш широкий обсяг в американській правовій системі. У статті також звертається увага на міжнародні акти, що регулюють питання у сфері авторських і суміжних прав, у т. ч. щодо їх захисту. Робиться висновок про рівень захисту цих прав в Україні. Надаються певні пропозиції для підвищення ефективності їх захисту в українській правовій системі, першою з яких є посилення відповідальності за порушення авторських і суміжних прав.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, авторське право, суміжне право, захист авторських і суміжних прав, реєстрація об'єктів, відповідальність.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство існує в час інформаційної та інтелектуальної економіки, коли дедалі більше уваги приділяється розповсюдженню інформації, підвищенню ролі людських ресурсів і створенню нових знань, що забезпечує інноваційний розвиток. Новітні технології, вдосконалення ринку товарів і послуг призвели до значного зростання ролі інтелектуальної власності в науково-технічному прогресі багатьох країн. Авторські та суміжні права, які входять до сукупності об'єктів інтелектуальної власності, та їхній захист стають дедалі більш актуальними, адже зі зростанням значення таких прав зростає сила і кількість посягань на них, особливо через тотальний вплив мережі Інтернет на людей сьогодення. Тому постає потреба у визначенні рівня захисту авторських і суміжних прав в Україні та США. А вибір саме цих двох країн обґрунтовується тим, що вивчення зазначеної проблематики на вітчизняному просторі має проводитися з урахуванням досвіду зарубіжних країн, і насамперед йдеться про США, історія яких включає в себе багаторічне становлення та розвиток авторського права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням захисту авторських і суміжних прав в Україні займалися такі науковці, як Б.М. Криволапов, Д.Д. Позова. Американський досвід вирішення цього питання також вивчали Д.Д. Позова, С.І. Мушкет, Д.П. Корчагіна, М.В. Самарцева та ін.

Постановка завдання. Метою цієї статті є, по-перше, стисле теоретичне ознайомлення з поняттями авторського та суміжного права, видів їх порушень, по-друге, характеристика способів захисту цих прав в Україні та США у порівняльному аспекті; по-третє, визначення того, що саме наша держава може запозичити з американського досвіду у сфері захисту досліджуваних прав.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині в українському законодавстві немає чіткого визначення понять «авторське право» та «суміжні права». Але, підсумовуючи інформацію з наявних нормативних актів і доробок науковців, можна визначити ці поняття таким чином: авторське право – це сукупність прав, які належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки, мистецтва; суміжне право – це особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності на виконання літературних, драматичних, музичних та інших творів, а також фонограми, відеограми, програми організацій мовлення.

Основним регулятором цієї сфери інтелектуальної власності в нашій державі є Закон України «Про авторське право і суміжні права». Розділ II і III цього нормативно-правого акта містять основні положення щодо понять авторського права та суміжних прав відповідно. Згідно з цим законом суб'єктами авторського права є автори творів. Різновиди цих творів зазначені у ст. 8 цього Закону. Об'єктами авторського права і є вищезгадані твори, саме у галузі науки, літератури і мистецтва. Щодо суміжних прав, то суб'єктами суміжних прав є виконавці творів, виробники фонограм, виробники відеограм, їхні спадкоємці й особи, котрим на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконань, фонограм, відеограм відповідно, а також організації мовлення та їхні правонаступники. Об'єктами суміжних прав є виконання творів, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення [1].

Питання авторських і суміжних прав також висвітлюється у главах 36 і 37 відповідно у Цивільному кодексі України (ст. 433–456) [2].

Положення щодо захисту авторських і суміжних прав містяться в розділі V Закону України «Про авторське право і суміжні права». Завдяки ст. 50 можна чітко визначити дії, що є порушенням таких прав. Такими діями є вчинення будь-якою особою дій, які порушують особисті немайнові та майнові права суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав, а також зловживання посадовими особами організації колективного управління службовим становищем, що призвело до невиплати або неналежних розподілу і виплати винагороди правовласникам; піратство; плагіат; ввезення на митну територію України без дозволу осіб авторського і (або) суміжного права примірників творів, фонограм, відеограм, програм мовлення; вчинення дій, які створюють загрозу порушення цих прав; будь-які дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав; підроблення, зміна чи вилучення інформації про управління правами без дозволу суб'єктів цих прав чи особи, котра здійснює таке управління; розповсюдження, ввезення на митну територію України з метою розповсюдження, публічне сповіщення об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, із яких без дозволу вилучена чи змінена інформація про управління правами; камкординг, кардшейрінг [1].

Щодо способів захисту, то, якщо говорити про це у широкому сенсі, можна згадати роботу під назвою «Порушення авторського права як актуальна проблема України» Б.М. Криволапова та Н.В. Тесленко, в якій говориться про те, що «основна мета цивільно-правової відповідальності полягає не у покаранні за порушення встановленого правопорядку, а у відшкодуванні заподіяних збитків» [3, с. 88].

А якщо говорити більш конкретно, то, спираючись на законодавство України, можна виокремити такі основні положення щодо способів цивільно-правового захисту авторського права і суміжних прав: по-перше, по захист свого авторського права і (або) суміжних прав суб'єкти цих прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції; по-друге, для захисту цих прав суд має право постановити рішення чи ухвалу про відшкодування моральної (немайнової) шкоди з визначенням розміру відшкодування; відшкодування збитків, завданих порушенням; стягнення із порушника доходу, отриманого внаслідок порушення; виплату компенсації; заборону опублікування творів тощо. Також суд може постановити рішення про накладення на порушника штрафу у розмірі 10% суми, присудженої судом на користь позивача, або про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення [1].

Також слід звернути увагу на порушення авторських, суміжних прав із використанням мережі Інтернет, адже саме в Інтернеті здійснюється істотна кількість таких порушень. У цьому разі суб'єкт авторського права і (або) суміжних прав має право звернутися до власника веб-сайту, веб-сторінки, де використана відповідна електронна (цифрова) інформація, із заявою про припинення порушення [1].

Якщо дещо відійти від положень українського законодавства, то слід зазначити, що в Україні діє Українське агентство з авторських і суміжних прав, місія якого, як зазначається на офіційному

сайті цього агентства, – «бути надійним гарантом захисту авторського права та інтелектуальної власності на території України».

Питання цієї роботи стосується також угоди ТРІПС (Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності), яка є складовою частиною Угоди Світової організації торгівлі (до якої належить і Україна, і США). У ст. 61 цієї угоди говориться про те, що «держави-члени СОТ зобов'язані у своїх національних законодавствах передбачити кримінальну відповідальність за певні порушення авторського права» [4].

Також Конвенція «Про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їх фонограм» 1971 р. [5] та Бернська конвенція «Про охорону літературних і художніх творів» 1886 р. [6] накладають на держав-учасниць обов'язок передбачити відповідальність за незаконне виготовлення та продаж об'єктів охорони авторського права або суміжних прав.

Таким чином, згідно зі ст. 176 Кримінального кодексу України за умисне незаконне відтворення, розповсюдження об'єктів авторського права, якщо це заподіяло матеріальний збиток у значному, великому чи особливо великому розмірі, передбачене покарання у виді штрафу, виправних робіт або позбавлення волі з конфіскацією і знищенням всіх екземплярів творів, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних [7].

Щодо американського досвіду, то спочатку слід відзначити нормативно-правові акти, які стосуються сфери захисту прав інтелектуальної власності. Це Закони «Про авторське право» (Copyright Act), «Про авторське право цифрової доби» (Digital Millennium Copyright Act), «Про патенти» (Patent Act), «Про використання торговельних марок» (Trademark Counterfeiting Act) та ін. Закон «Про авторське право» інкорпорований у Кодекс США (United States Code) і міститься у розділі 17 [8, с. 2].

Перш ніж перейти безпосередньо до відповідальності за порушення авторських і суміжних прав, слід згадати про реєстрацію об'єктів цих прав. Згідно із принципом неформальності авторсько-правової охорони, передбаченим Бернською конвенцією (положеннями якої у США регулюються правовідносини у сфері авторських і суміжних прав), реєстрація об'єктів не є обов'язковою. Але Конгрес США надає певний пріоритет для правовласників, котрі її застосовують. Пріоритетне становище характеризується такими перевагами: т. зв. «презумпцією правоволодіння» – становищем, яке приймається в суді як докази (тобто особа є законним правовласником); перевагою для стягнення штрафів за незаконне використання об'єктів авторських і суміжних прав і відсутністю необхідності доводити розмір збитків; збільшеним розміром компенсації, що стягується в судовому порядку за порушення цих прав на зареєстрований об'єкт; можливістю пред'явити вимогу про відшкодування витрат на оплату послуг юриста в разі судового розгляду; можливістю отримати тимчасову заборону на використання авторських і суміжних прав до винесення рішення по справі та деякими іншими перевагами [9, с. 115–116].

Щодо української правової системи із приводу реєстрації, то тут вона теж є необов'язковою і визнається т. зв. «додатковою гарантією прав автора». Ця реєстрація теж надає певні переваги, але не такі масштабні порівняно з перевагами в США. Це, наприклад, можливість отримання цих прав у спадок, спрощення деяких процедур. Порядок цієї реєстрації визначається Постановою Кабінету міністрів України «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір».

Взагалі правова система США передбачає кримінальну та цивільну відповідальність за порушення авторського права. Згідно зі ст. 504, що міститься в розділі 17 Кодексу США, особа, порушивши авторські та суміжні права, нестиме відповідальність за фактичні збитки, які вона спричинила власнику права, та будь-який додатковий прибуток, що вона отримала, або за збитки, встановлені за законом [10, с. 106].

Згідно із законодавством США щодо захисту авторських і суміжних прав у межах кримінального судочинства за умисне порушення авторського права у комерційних цілях передбачаються такі санкції: у разі неправомірного відтворення чи розповсюдження протягом 180-денного періоду не менше як десяти примірників твору, роздрібна ціна яких становить понад 2 500 $, карається позбавленням волі на строк до 5 років та (або) штрафом у розмірі до 250 000 $ (для юридичних осіб – до 500 000 $), а якщо таке порушення вчинене повторно, то санкція залишається незмінною, окрім строку позбавлення волі, який збільшується до 10 років. За умисне порушення авторського права без комерційної мети (неправомірне відтворення або розповсюдження протягом 180-денного періоду одного або більше примірників твору, ціна яких становить більше 1 000 $) передбачається така відповідальність: якщо кількість відтворених або розповсюджених примірників становить більше 10, а їхня роздрібна ціна

більша 2 500 $, порушення карається позбавленням волі на строк до 3 років та (або) штрафом до 250 000 $ (для юридичних осіб – до 500 000 $); якщо правопорушення вчинене повторно, то відповідальність знов змінюється лише щодо строку, який збільшується до 6 років; а відтворення або розповсюдження одного або більше примірників твору роздрібної вартості більше 1 000 $ карається позбавленням волі на строк до 1 року та (або) штрафом у розмірі до 100 000 $ (для юридичних осіб – до 200 000 $) (ст. 506а розділу 17, ст. 2319 розділу 18 Кодексу США). Використання аудіовізуальних пристроїв для передачі або створення копій кінофільму під час його показу в кінотеатрі карається позбавленням волі на строк до 3 років та (або) штрафом у розмірі до 250 000 $ (для юридичних осіб – до 500 000 $), а за повторне порушення строк ув'язнення може бути збільшений до 6 років (ст. 2319 розділу 18) [8, с. 3–4; 12].

Згідно із Законом «Про авторське право цифрової доби» караються і дії, спрямовані на обхід технічних засобів захисту авторського права (кодування, зняття блокування тощо). За такі дії передбачається позбавлення волі на строк до 5 років та (або) штраф у розмірі до 500 000 $, за повторне порушення строк позбавлення волі збільшується до 10 років, а штраф – до 1 млн $. Але закон передбачає винятки із загального правила про заборону обходу технічних заходів захисту сумлінними власниками законно придбаної копії твору. Також цей закон передбачає відповідальність за розміщення недостовірної інформації, підміну або видалення інформації про належність авторських прав, включаючи імпорт, поширення або інше введення в оборот копій творів, у яких така інформація була видалена чи змінена [11, с. 84].

Це не всі правопорушення та передбачені за них санкції, але вже вищезазначених прикладів достатньо, щоб зрозуміти, що кримінальна відповідальність у США у сфері авторських і суміжних прав досить жорстка порівняно з українським законодавством.

Щодо цивільних справ у сфері захисту цих прав, то передбачається можливість подання цивільних позовів у справах про порушення прав інтелектуальної власності, які здійснюються в порядку судового провадження. У більшості таких справ до суду звертаються із проханням про відшкодування збитків, видачу наказу про припинення правопорушення та / або про арешт і знищення незаконно вироблених товарів, де перевага надається двом останнім способам захисту [8, с. 2–3].

Висновки. На підставі викладеного можна зробити висновок, що у сфері захисту авторських і суміжних прав як в Україні, так і в США діють законодавчо закріплені засоби захисту цих прав. Але рівень загрози для цих прав дещо недооцінений у нашій країні, адже тут рівень захисту авторських і суміжних прав все ж таки є нижчим, ніж у США. Тому можна запропонувати деякі заходи, які можуть зробити такий захист ефективнішим. Це, по-перше, посилення відповідальності за порушення авторських і суміжних прав. Так, в Україні діє кримінальна відповідальність за порушення цих прав, але вона потребує конкретизації та розповсюдження на більш широке коло правопорушень у цій сфері. По-друге, пропозицією також є видання окремого нормативно-правового акта з питання авторського права в мережі Інтернет. По-третє, можна встановити нові переваги в разі реєстрації об'єктів авторських і суміжних прав, більш привабливих для правовласників. Адже тільки шляхом вдосконалення законодавства можна говорити у майбутньому про високий рівень захисту цих прав у нашій країні.

Список літератури:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/3792-12.

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/435-15.

3. Криволапов Б.М., Тесленко Н.В. Порушення авторського права як актуальна проблема для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124 (1). С. 85–93.

4. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: Міжнародний документ від 15 квітня 1994 р. / Світова організація торгівлі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

5. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм від 29 жовтня 1971 р. : Міжнародний документ від 29 жовтня 1971 р. / Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_124.

6. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Міжнародний документ від 24 липня 1971 р. / Всесвітня організація інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_051.

7. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2341-14.

8. Паршикова А.С. Кримінально-правова охорона та захист прав інтелектуальної власності. Київ : Європейський інформаційно-дослідницький центр, 2017. 8 с.

9. Самарцева М.В. Сравнительно-правовой анализ систем учета авторских и смежных прав в России и США. *Вісник Університету імені О.Є. Кутафіна. Серія «Право»*. 2017. № 6. С. 114–118.

10. Позова Д.Д. Правове регулювання відповідальності за порушення авторських та суміжних прав у Сполучених Штатах Америки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 18. С. 105–108.

11. Корчагіна Д. Юридическая ответственность за нарушение авторских и смежных прав в России и США. *Право и управление. XXI век.* 2010. Вип. 1 (14). С. 80–84.

12. The Code of Laws of the United States of America. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text.

Sanakaieva Yu.Ye. COPYRIGHT AND RELATED RIGHTS PROTECTION IN UKRAINE AND THE UNITED STATES OF AMERICA

The article is devoted to the study of the protection of copyright and related rights. It is considered in a comparative aspect. This work explores two countries – Ukraine and the United States of America. The author analyzes the level of protection of copyright and related rights in order to determine certain ways to improve this level in our country.

The article notes the relevance of studying this issue due to the fact that the development of modern society leads to a significant increase in the role of intellectual property in the scientific and technological progress of many countries. It is also noted that in Ukrainian legislation there is no clear definition of the concepts of "copyright" and "related rights". An analysis of normative acts and theoretical materials leads to the conclusion that copyright implies the totality of rights that belong to the author in connection with the creation and use of a work of literature, science, art, and related rights imply the personal non-property and property intellectual property rights to perform works, as well as phonograms, programs of broadcasting organizations. A brief description of the content of copyright and related rights and the types of their violations through a study of Ukrainian legislation is proposed. The article defines the ways of civil and criminal protection of these rights in Ukraine and the USA. It is also noted that Ukraine has a Ukrainian Agency for Copyright and Related Rights, the purpose of which is also to protect these rights. The focus is on the registration of copyright and related rights, which is optional in Ukraine and the USA, but gives advantages to those who use it. A list of these benefits is noted, which is not exhaustive. But such advantages have a wider scope in the American legal system. The article also draws attention to international acts regulating issues in the field of copyright and related rights, including their protection. The conclusion is made about the level of data protection rights in Ukraine. Certain proposals are presented to increase the effectiveness of their protection in the Ukrainian legal system, the first of which is to strengthen the responsibility for violation of copyright and related rights.

Key words: *intellectual property, copyright, related rights, protection of copyright and related rights, registration of objects, responsibility.*